

ДО ПИТАННЯ ФІЛОСОФСЬКОГО ОСМИСЛЕННЯ ЕТНІЧНОЇ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ СУЧАСНОГО СВІТУ

Стаття аналізує актуальність і можливості філософського осмислення етнічної диверсифікації у сучасному світі. Йдеться про її джерела, про сутність основних концептів диверсифікації, про проблеми взаємодії етнічної різноманітності і соціального згуртування суспільства, про її вплив на суспільний розвиток країн з поліетнічним складом населення. Відзначається, що продуктивною науковою базою філософського осмислення етнічної диверсифікації є соціокультурна перспектива дослідження феномена.

У статті розглядаються також основні концептуальні підходи до вивчення етнічності як конструктивного чинника етнічної стратифікації: асиміляціоністський, стратифікаційний, мобілізаційно-солідаристський, конструктивістський.

Ключові слова: етнічність, етнічна диверсифікація, поліетнічне суспільство, мультикультуралізм.

Статья анализирует актуальность и возможности философского осмысления этнической диверсификации в современном мире. Речь идет о ее источниках, о сущности основных концептов диверсификации, о проблемах взаимодействия этнического разнообразия и социального сплочения общества, о ее влиянии на общественное развитие стран с полиэтничным составом населения. Отмечается, что продуктивной научной базой философского осмысления этнической диверсификации является социокультурная перспектива исследования феномена.

В статье рассматриваются также основные концептуальные подходы к изучению этничности как конструктивного фактора этнической стратификации: асимилиационистский, стратификационный, мобилизационно-солидаристский, конструктивистский.

Ключевые слова: этничность, этническая диверсификация, полиэтничное общество, мультикультурализм.

The article analyzed actuality and possibilities of philosophical understanding of ethnic diversification in contemporary world. The sources, content of main concepts of diversification, the problems of interaction of ethnic diversification and social cohesion of the society, influence of ethnic diversification upon the social development of countries with the polyethnic population composition are discussed. It is stressed, that the fruitful basis of philosophical understanding of ethnic diversification the socio-cultural perspective of the research of the phenomenon is. Main conceptual approaches in the study of ethnicity as a constructive factor of ethnic diversification are mentioned: assimilationist, stratificational, mobilisation-solidarity, constructivist.

Productive scientific basis philosophical understanding of ethnic diversity, it seems, is just a sociocultural perspective, because it allows such research to build a model that incorporates both laws of socioanthropological continuity of the phenomenon and its features of socio-kulturytskoyi dynamics, and together form a socio-philosophical paradigm of ethnicity that, incidentally, at the present stage the Western experts on ethnic issues, including philosophers.

Keywords: ethnicity, ethnic diversification, polyethnic society, multiculturalism.

Постановка проблеми. Твердження про те, що сучасний світ надзвичайно диверсифікований в етнокультурному плані, сьогодні стало аксіомою не лише для фахівців, які досліджують етнічну проблематику, але й для широкої громадськості, оскільки факти підтверджують її

релевантність до кожної із сфер життєдіяльності суспільств. Про це, зокрема, свідчить «Програма всесвітнього конгресу Асоціації дослідження національностей 2015 р.», що відбулася 23-25 квітня цього року в Колумбійському університеті (Нью Йорк) [*Program Schedule, 2015*]. Етнічність як універсальний феномен суспільного розвитку, що відомий з давніх-давен, інтенсивно актуалізується на нинішньому етапі суспільної динаміки, вона пронизує всі сектори функціонування суспільства. Його актуалізація пов'язується, передусім, з очевидним фактом наявності у структурі населення багатьох країн носіїв різноманітних етнокультурницьких традицій і звичаїв, які формують різні етнічні спільноти. Згідно з різного роду даними, найбільш етнічно диверсифікованими є країни африканського континенту; країни Америки також належать до країн із високим рівнем етнічної різноманітності; строкатими в етнічному плані є країни Середнього Сходу; не зважаючи на наявність на території Європи численних етнічних спільнот, у порівнянні із цими країнами, європейські країни – не надто етнічно диверсифіковані, а Корея і Японія є найбільш гомогенними країнами світу [*A Revealing Map of the World's...*]. Серед чинників, що активізують дискусії про роль етнічності у житті сучасних суспільств, є припущення частини дослідників (особливо політиків) про те, що «етнічна різноманітність приносить із собою нестабільність та посилює ймовірність насильства» [*Bowen John, 1996*]; з іншого боку, етнічна різноманітність, на переконання її прихильників, динамізує і збагачує суспільний розвиток країн з поліетнічним складом населення [*Desmet Klaus*]. Власне, ідеться про дискусію стосовно евалюації [*Сачок, 2011*] феномена етнічності, етнічної різноманітності, етнічної диверсифікації у соціальних і культурницьких процесах. У поле цієї дискусії, як зроблено висновки з аналізу західної літератури (саме тут вона ведеться досить активно), потрапляє ціла низка питань, пов'язаних з етнічною диверсифікацією, зокрема її джерелами, сутністю концептів самої диверсифікації та етнічної різноманітності, його впливів на суспільний розвиток країн і відносини між різними етнічними сегментами (міжетнічна взаємодія) [*Свух, 2012: с. 48-53*], функціонування етнічних соціальних мереж, моделювання політики стосовно феномена етнічної різноманітності тощо.

Перелічені вище та інші питання досліджуються у контексті етнічної диверсифікації представниками різних галузей соціального знання: антропологами, економістами, етнологами, культурологами, політологами, соціологами. Філософське осмислення феномена відкриває, на нашу думку, нові можливості його інтерпретації й розширює поле дискурсу не лише щодо конкретного об'єкта (етнічної диверсифікації), але й самого конструкту «етнічність». Узагалі, етнічність та пов'язані з нею проблеми входять у системне дослідницьке поле філософської думки і, на наше переконання, займають тут гідне місце, оскільки філософія може віднайти відповідь на запитання «що первинне – етнічна «матерія» чи етнічна

свідомість?» [Чешко, 1994: с. 37] і внести помітний вклад у теоретичну складову наукового дискурсу навколо проблем етнічності. Дослідники вважають, що у філософів достатньо підстав включати цей феномен у коло своїх наукових інтересів [Барбашин, 2011; Кара-Мурза; Коркмазов; Пестрецов; Рыбаков, 2012;], із чим ми погоджуємося.

Не дивлячись на той факт, що термін, як і саме явище, досить поширені у практиках життєдіяльності багатьох країн, тим не менше, на сьогоднішній день це питання, на наш погляд, вивчається не досить інтенсивно. Ідеться про безпосередньо виокремлене явище «етнічна диверсифікація» («етнічна різноманітність»), оскільки її певні аспекти досліджуються через репрезентацію етнічних груп (етнічних спільнот). В останньому випадку обсяги наукової літератури досить таки вагомі. Однак можна погодитися з твердженням американського філософа Лоуренса Хінмана з університету Сан-Дієго про те, що «останнім часом філософи все відчутніше займаються явищем етнічної і культурної різноманітності» [Hinman Lawrence]. Своєрідним мобілізатором у цьому плані став журнал «Філософський форум» (США), який, починаючи із середини 1970-х років, постійно звертається до етнічної проблематики. Процес філософського осмислення етнічної різноманітності інтенсивно розгортається серед американських, канадських та західноєвропейських філософів: евалюації ролі етнічної диверсифікації присвячені праці Альберто Алесіні, Елліотта Гріна, Міхаеля Ігнат'єффа, Вілла Кімлічки, Річарда Лі, Джерома Мелансона, Теда Мігуела, Чарльза Тейлора, Джеймса Туллі, Мерлін Шефер, Річарда Шефера та інших. Додамо, що на основі інформації про етнічну різноманітність, розуміння її сутності й визначення стратегій її впливу на суспільні процеси опрацьовуються моделі з навчання опануванням етнічною диверсифікацією і її структуруванням в етнополітичні концепції.

Мета статті полягає в тому, щоб представити наукову дискусію (передусім, у країнах Північної Америки та Європи) щодо можливості філософського осмислення етнічної диверсифікації (різноманітності) у докількі зарубіжних дослідників, визначити її основні параметри й ключові моменти та суб'єкти, що дає, на нашу думку, можливість окреслити контент, соціокультурну роль та перспективу динаміки не лише етнічної диверсифікації, але й етнічності як універсального феномена суспільного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Корелюючись з метою статті, ми її структуруємо таким чином: подамо визначення терміна «етнічна диверсифікація» («етнічна різноманітність»); з'ясуємо його сутність та співвідношення з деякими важливими для даного дослідження однопорядковими термінами; зупинимось на аналізові проблем, що породжує етнічна диверсифікація; звернемо увагу на оцінку динаміки етнічної диверсифікації у контексті перспектив розвитку досліджень

феномена. Вважаємо за необхідне наголосити, що, на нашу думку, проблеми, пов'язані з етнічністю (якщо ми її трактуємо як соціокультурний конструкт, саме до такого трактування ми схилиємося), зокрема етнічною диверсифікацією, логічно розглядати у двох найбільш поширених у західній практиці перспективах: соціоекономічній та соціокультурній. Зауважимо, що «перспектива» у даному контексті – це комплекс наукових підходів аналізу того чи іншого феномена і пошуків розв'язання проблем, що може породжувати його функціонування як у певних географічних межах, так і в транснаціональному соціальному просторі.

Продуктивною науковою базою філософського осмислення етнічної диверсифікації, як нам здається, є саме соціокультурна перспектива, оскільки вона дає можливість вибудувати таку дослідницьку модель, яка інкорпорує як закономірності соціоантропологічної тягlosti феномена, так і особливості його соціокультурницької динаміки, а вкупі сформувати соціофілософську парадигму етнічності, що, до речі, на сучасному етапі здійснюється західними фахівцями з етнонаціональної проблематики, зокрема філософами. Зауважимо також, що філософські аспекти етнічності, етнічної різноманітності все частіше стають предметом уваги дослідників з інших галузей наукового знання, скажімо, економістів, котрі з'ясовують вплив цих феноменів на економічні процеси, передусім, коли йдеться про соціальний капітал, етнічне підприємництво, вплив етнічності на економічні процеси [Alesina Alberto, 2012; Li Sherry Xin; Watres Mary, 2009].

Отже, незважаючи на те, що у фаховій літературі (як у зарубіжній, так і у вітчизняній) термін «етнічна диверсифікація» («етнічна різноманітність») зустрічається досить часто, чітке його визначення відсутнє. Однак у своїх інтерпретаціях цього явища всі дослідники відштовхуються, передусім, від факту наявності на території одного етнополітичного чи етносоціального організму (ЕПО чи ЕСО – [Етнічний довідник, 1997: с. 60, 103]) представників різних народів і культур, зазвичай, згуртованих у спільноти на основі етнічного походження їх членів. Саме на такому підході базується визначення феномена, запропоноване Володимиром Євтухом: «наявність у рамках одного етнополітичного організму або структурованої людської спільноти з окресленими географічними межами груп населення чи окремих осіб, які є носіями різних етнічностей» [Євтух, 2012: с. 278]. Зауважимо, що у західній літературі з етнічної проблематики не завжди ці терміни розмежовуються, не акцентується увага на певних відмінностях у їх семантиці, вони («етнічна диверсифікація» та «етнічна різноманітність» (деколи «етнічне розмаїття»)) уживаються в одному й тому ж функціональному сенсі – а саме для відтворення факту наявності на одній території різних етнічних спільнот, представлених різними етнофорами [Євтух, 2012: с. 142-143]. У цьому контексті ми матимемо на увазі, що термін «етнічна диверсифікація» може означати як процес «розрізнення»,

так і фіксацію самого факту етнічної різноманітності. У даній статті йдеться, переважно, про сприйняття етнічної диверсифікації як самого терміна, так і феномена як доконаного факту. Власне, ми фіксуємо таке: у сучасному світі практично не існує етнічно гомогенних держав. Подібне твердження базується на даних, акумульованих із різних статистичних баз окремих країн (скажімо, Канада, США), міжнародних організацій, як-от: ООН, ЮНЕСКО, Міжнародний Банк, Міжнародна Організація Праці, Міжнародна Організація Імміграції тощо. Так, нагадаємо, що, хоча в більшості європейських країн меншинні етнічні групи населення складають менше 20 відсотків усього населення, в одинадцяти країнах відсоток цього сегменту населення значно вищий, а в деяких він сягає понад 40,0% [Wolff Stefan]. Скажімо, відомий американський дослідник етнічності Джеймс Фіерсон, беручи до уваги спільноти, котрі складають, принаймні, 1,0% населення тієї чи тієї країни, ідентифікував 820 етнічних та етнорелігійних груп у 160 країнах світу [Fearon James]. Етнічна неоднорідність населення характерна для всіх континентів і, як ми вже зазначали, практично для усіх країн: міжнародна база даних GREG (вона фіксує етнічні групи, прив'язані до певної території) охоплює 929 етнічних груп, а в «Атласі народів світу» на середину минулого століття було ідентифіковано 1248 груп (сюди були включені також і етнічності, не прив'язані до певного місця проживання, – позатериторіальні [Брук, 1964]). Етнічна диверсифікація має тенденцію до поглиблення як на локальному, регіональному, національному рівнях, так і в міжнародному (міждержавному) вимірі. Однак «переважно» не означає, що ми залишаємо поза аналізом наслідки наявності етнічних спільнот на території одного ЕПО чи то ЕСО. У цьому контексті звернемо увагу на вживання терміна «етнічна різноманітність» у вузькому та у широкому значеннях. У першому випадку, коли ми вживаємо цей термін, то, передусім, мова йде про те, що за існуючої напруги і непорозуміння у відносинах між різними етнічностями не виникають конфліктогенні ситуації, які розколюють суспільство по етнічній лінії.

Принагідно, відзначимо, що деколи в зарубіжній літературі, коли мова йде про етнічну різноманітність (етнічну диверсифікацію), як синоніми, уживаються терміни «багатокультурність» («полікультурність»), «мультикультуралізм», «етнокультурний плюралізм», («мультикультурність»), «багатоетнічність», «мультиетнічність», «поліетнічність» [Свтух, 2014]. У нашій статті ми не робитимемо аналізу цих термінів у пошуках тих чи тих відтінків, а покликаємося на фахове їх визначення в енциклопедичному довіднику Володимира Свтуха [Свтух, 2012: с. 34-39, 251-252, 254] та в операціональному плані будемо застосовувати терміни «етнічна диверсифікація» та «етнічна різноманітність» у розумінні, викладеному нами вище. При цьому зауважимо, що часте вживання у терміні, який відтворює феномен

диверсифікації, складової, пов'язаної з культурою, ми схильні пояснювати тим, що культура як система чи її елементи виступають важливим структуроутворювальним компонентом етнічної різноманітності, а в методологічному плані – продуктивним об'єктом філософського аналізу в усіх її виявах, зокрема й етнічному.

Отже, повернемося до чи не найгострішої дискусії в контексті філософського осмислення етнічної диверсифікації – її наслідків для соціального розвитку країн з поліетнічним складом населення [Євтух, 2012: с. 189-191]. У цій дискусії утворилося два полюси: на першому на основі аналізу накопичених даних, фактів формуються моделі позитивної оцінки; на другому – негативної оцінки етнічної диверсифікації. Щодо цього приводу Мерлін Шеффер, дослідник функціонування феномена в Нідерландах, зазначає: «Безсумнівно, диверсифікація, передусім, у її культурницькому розумінні, несе в собі багато позитивних вигод, скажімо, таких як можливості для інновацій. Виклики і вигоди етнічної різноманітності не протистоять один одному, тому більшість учених, котрі створили вагомі праці з проблем викликів різноманітності, підкреслюють, що в довготривалій перспективі вигоди будуть домінувати, а люди будуть адаптуватися до етнічної різноманітності, як вони це зробили щодо індустріалізації та урбанізації. Відповідно, більшість учених погоджуються з думкою про те, що у довготривалій перспективі проблеми, пов'язані з етнічною сегрегацією населення, що означає відособлене життя в різних етнічних ареалах зі своїми етнічним школами тощо, матиме надто руйнівні наслідки. Тому ми мусимо мати на увазі, що дискусії навколо викликів, що спричинює етнічна різноманітність, фокусуються на викликах, які діють у короткостроковій і середньостроковій перспективі» [Schaeffer Merlin]. Базовим моментом в оцінці впливів етнічної різноманітності є не встановлення різниці (етнокультурної, поведінкової), а те, яким чином вона виявляється у взаємодії однієї групи з іншою, а також, як вона функціонує у широкому соціальному просторі [Kanbur Ravi]. І в цьому плані виникає чи не ключовий пункт для висновків про можливість філософського осмислення функціонування етнічної диверсифікації – проблеми взаємодії етнічного різноманіття і соціального згуртування (єдності, цілісності) суспільства. Названі проблеми дослідники у минулому (не так і далекому) намагалися розв'язати у межах трьох основних підходів до вивчення етнічності: асиміляціоністського, стратифікаційного і мобілізаційно-солідаристського. Певною мірою ці підходи розглядалися Володимиром Євтухом в аналізі концепцій етносоціального розвитку США і Канади [Євтух, 1991]. У першому випадку йшлося про «розчинення» тієї чи тієї етнічної спільноти (групи) у більш широкому етносоціальному контексті або засимілювання однією групою (з більш стійким етнічним полем) іншої (з менш міцним силовим етнополем) [Євтух, 2012: с. 118]; у другому увага фокусувалася на походженні й наслідках різного роду нерівностей серед

етнічних груп; третій пов'язувався з процесами мобілізації й солідарності дій, завдяки чому члени етнічних спільнот прагнули скористатися своєю етнічністю у конкуренції з іншими спільнотами. Однак виявляється, що сьогодні цих підходів не достатньо, щоб проаналізувати коріння проблеми, а надто її наслідків у контексті взаємодії етнічної різноманітності (етнічної диверсифікації) та соціального згуртування суспільства. Західні дослідники останнім часом усе частіше звертаються до новітнього підходу – конструктивістського. Його сутність полягає у визнанні того, що етнічні кордони (межі) нестійкі, вони піддатливі впливам, тому важливо пізнати, яким чином ці кордони (межі) утворювалися, функціонують і трансформуються [*Ethnicity...*].

У філософському осмисленні етнічної диверсифікації великої ваги набирає питання про природу соціальних процесів та культури, їх співвідношення й взаємодію та зокрема ролі культури в цих процесах. Власне, ідеться про те, що різноманітні елементи культури і традицій, носіями яких є вихідці із різних країн, котрі проживають у межах одного й того ж ЕПО, породжують (перші об'єктивно, другі суб'єктивно) чимало проблем, скажімо, пов'язаних з адаптацією одних до інших, з пошуком компромісів у «мирному» їх співіснуванні. Поява проблем змушує формувати ту чи іншу базу (теоретичну й практичну) для досягнення певного балансу чи компромісу у повсякденному соціальному житті. Західні філософи справедливо зазначають, що «коли населення надзвичайно різноманітне в етнічному, культурному й релігійному плані, то, безсумнівно, досягнення балансу чи консенсусу є дуже складною річчю, що змушує західноєвропейські держави вибудовувати різні підходи до управління мультиетнічним населенням. Франція, наприклад, зайняла позицію «етноцентричної асиміляції», Німеччина реалізує концепцію «інституалізованої опіки», а Британія йде дорогою «неврівноваженого плюралізму». Усі ці підходи складні, передусім у контексті досягнення рівних можливостей як в управлінні, так і щодо членів меншинних груп, котрі хочуть зберігати типову культуру» [*Diversity of Race...*]. Такі підходи у формуванні офіційної позиції щодо етнічної різноманітності вибудовувалися тією чи тією державою впродовж тривалого часу на базі досвіду про налагодження життєдіяльності етнічних спільнот та їх взаємодії однієї з іншою та з місцевим населенням. Вважається, що Франція успішно інтегрувала у своє суспільство вихідців з інших країн, і велика їх кількість отримала французьке громадянство [*Multiculturalism...*]. Такий підхід отримав назву «індивідуалістичний французький підхід», і він спирається на принцип «*jus soli*» («права землі»), що закріплює право отримання громадянства особам, котрі народилися на території Франції, незалежно від їх расового, етнічного походження та належності то тієї чи тієї расової, етнічної чи мовної спільноти. На відміну від попередньої країни, Німеччина практикує інший підхід у своєму реагуванні на етнічну

диверсифікацію; вона це здійснює на основі принципу «*jus sanguinis*» («права крові»), що передбачає набуття громадянства Німеччини особою при народженні, громадянами якої є її батьки, незалежно від місця її народження. Власне, у процедурі набуття громадянства визначальним є чинник німецького походження.

У процесі аналізу філософського осмислення етнічної різноманітності (етнічної диверсифікації) як у вузькому, так і в широкому розумінні цих термінів, реагування поліетнічних держав, зокрема через їх офіційну позицію, яка реалізується у державній політиці чи конкретних діях стосовно носіїв тих чи тих етнічностей, є вагомим моментом розмірковування над сутністю феномена й перспективою його функціонування в умовах конкретного етнополітичного організму. Показовими в цьому контексті є дискусії навколо мультикультуралізму. Ми акцентуємо увагу саме на мультикультуралізмові як на процесові формування ставлення до етнічної диверсифікації і на його сприйнятті в широкому (етнічно диверсифікованому) довіллі перебування різноманітних етнофорів, а не на мультикультурності як на доконаному фактові більшості сучасних суспільств. Для нас «мультикультуралізм» - це «системне й усебічне реагування на культурну й етнічну різноманітність з її освітніми, мовними, економічними і соціальними компонентами та специфічними інституційними механізмами» [*Multiculturalism...*]. Вивчаючи досвід життєдіяльності поліетнічних суспільств, ми переконуємося в тому, що (хоча ми свідомі того, що існує й інша думка) позитивна оцінка мультикультуралізму великою кількістю західних фахівців пов'язується з твердженням (із чим ми солідарні) про те, що він став альтернативою асиміляціоністським і роз'єднавчим парадигмам, оскільки «мультикультуралізм підкреслює, що визнання існування етнічної різноманітності та забезпечення прав індивідам зберігати свою культуру повинно йти крок у крок з набуттям повного доступу до участі й користування конституційними принципами й цінностями, які панують у суспільстві й поділяються усіма. Визнаючи права індивідів і груп щодо їхнього рівного доступу до суспільства, прихильники мультикультуралізму стверджують, що така політика на користь як індивідам, так і більш широкому загалу, оскільки вона зменшує ризики соціальних конфліктів, котрі базуються на наданні переваги одних над іншими й на нерівності» [*Multiculturalism...*]. Як показали плідні, на наш погляд, дискусії навколо мультикультуралізму (а в нашому розумінні вони пов'язані з етнічною диверсифікацією) у середовищі канадських філософів, серцевинним питанням було питання про свободи, зокрема і межі свободи для громадян іноетнічного походження. Стало очевидним, що концепція Ісайяха Берліна про негативну й позитивну свободи з наступним їх поєднанням (мікшуванням) у застосуванні при виробленні позиції й реагування стосовно етнічної різноманітності відіграла основну роль у формуванні «філософського поля» дискусії щодо мультикультуралізму: негативна

свобода має справу з установленням меж втручання інших, а позитивна свобода займається визначенням специфічних цілей [*Melancon Jerome*], додамо, які, вочевидь, потрібно досягати.

Філософське розуміння етнічної диверсифікації (етнічної різноманітності) поглиблюється, якщо зануритися в аналіз практичного тла функціонування мультикультуралізму як відповіді на диверсифікацію. Мається на увазі, передусім, застосування його як інструменту вирішення певних проблем етнонаціонального розвитку, зокрема уникнення конфліктогенних ситуацій у міжетнічних відносинах. Тут мова може йти про три напрямки концентрування зусиль етнополітичного менеджменту [*Євтух, 2012: с. 123-125*]; менеджменту не у його вузькому розумінні - як маркетингу, а як системно структурованого управлінського інструментарію, який складається із кількох частин, менеджмент кожної із яких має своє цільове призначення. Це – демографічно констатуюче, ідеолого-нормативне і прагматично політичне. Перше має на меті подати (сформувати) картину етнокультурної різноманітності і представити різні її мовні, культурні й етнічні сегменти з наголошенням на тому, що різниця між ними часто-густо пов'язана з структурною диференціацією, а сама етнічність впливає на рівень участі у соціальних процесах і соціальних інституціях. Друге, зазвичай, є сукупністю теоретичних поглядів, підходів до формування менеджменту етнічної різноманітності. Нарешті, третє - це приклад утілення у практику другого, ураховуючи наявність у суспільстві різноманітних індивідуальних етнофорів та їх груп. Такий стан речей з етнополітичним менеджментом властивий поліетнічній Австралії. Власне, у широкому розумінні йдеться про можливість досягнення загальносуспільного компромісу при застосуванні описаного інструментарію в тих ситуаціях, коли етнічний компонент національної ідентичності (мається на увазі громадянської згуртованості у суспільстві) надто випукло представлений (зазвичай, агрегований політичними лідерами) і може спричиняти загрозу соцієтальному спокою або ж навіть зумовлювати насильницькі конфлікти. На наш погляд, формування адекватної філософсько-культурницької платформи, заснованої на принципах демократії, розуміння етнічної різноманітності [*Schopflin Georg*], дало змогу учасникам європейських проєктів, ініційованих «Ініціативою місцевого самоуправління та реформ у публічній сфері», розробити ефективні моделі управління місцевими мультиетнічними громадами у країнах Центральної та Східної Європи [*Diversity in Action...*].

У контексті оцінки можливостей осмислення впливу етнічної різноманітності на суспільний розвиток варто враховувати джерела її існування. Динаміку етнічної диверсифікації переважна більшість дослідників пов'язує, передусім, з міграціями. До речі, така традиція склалася давно, вочевидь, під впливом могутніх міграційних процесів, а також тієї обставини, що етнічні проблеми активізувалися саме у країнах,

де іммігранти відіграють відчутну роль, - у Сполучених Штатах Америки та Канаді. Певною мірою погоджуючись з такою думкою, мусимо звернути увагу на більш широкий спектр джерел формування етнічної різноманітності, або поліетнічності. Аналіз фактів, подій, наукової літератури вказує на те, що етнічні спільноти на території тієї чи іншої держави з'являлися внаслідок існування аборигенного (туземного) населення, імміграції, завойовницьких війн та післявоєнного поділу територій [*Arabandi Bhvani*]. Щоправда, на сьогодні головним джерелом, яке живить етнічну різноманітність, все-таки залишається імміграція. Так, у 2013 році понад 3% усього населення світу (232 мільйони) склали міжнародні мігранти, із них 72 мільйони – у країнах Європи, 71 мільйон – у країнах Азії, а США за період 1990-2013 років прийняли 23 мільйони вихідців із інших країн [*UNNC, 2013*]. У результаті взаємодії різних компонентів формуються нові типи ідентичностей, нові типи комунікаційних зв'язків, що є відтворенням динаміки етнічної диверсифікації. Ця динаміка спонукає до більш пильної уваги стосовно цих типів ідентичностей, які в науковій літературі дістали назву гібридних та розпорошених [*Holly*]. Формуванню останніх сприяє транснаціоналізація етнічностей [*Євтух, 2013*] в умовах інтенсифікації розвитку мережесуспільств. За таких обставин взаємодії між частинами однієї й тієї ж етнічної спільноти (у країні виходу і країні входу) та між представниками конкретної спільноти, які перебувають в іноетнічному доквіллі, з місцевим населенням виникає чимало етнічних питань, саме у процесі налагодження «місточків», що пов'язують різні частини спільноти, населення країни в ході їх взаємодії. Мова йде, передусім, у вибудовуванні довіри і толерантності у функціонуванні цих «місточків» [*Laurence James, 2011: с. 81*]. Методологічна база філософського дослідження суспільних процесів допоможе не лише ефективно проникнути в сутність зазначених проблем взаємодії, але й сформулювати концептуальні засади подолання проблем, що можуть супроводжувати таку взаємодію.

Висновки. Отже, до наукового філософського осмислення етнічної диверсифікації сучасного світу спонукає кілька причин: 1) надзвичайно високий ступінь етнічної різноманітності країн, яка у зв'язку з інтенсифікацією переміщення населення посилюється; 2) оскільки етнічність, яка лежить в основі етнічної диверсифікації, є складним, комплексним феноменом, що являє собою сукупність специфічних культурних ознак і генеалогічних чинників, то науково-методологічною базою її осягнення має бути така, яка дозволяє концентрувати увагу, передусім, на їх носіях. Соціокультурна перспектива з її антропоцентричним підходом стає важливим компонентом методології дослідження»; 3) необхідність подолання проблем, зокрема й етичного характеру, які виникають у міжетнічній взаємодії на різних рівнях, через виховання толерантності до різноманітності як у межах одного

етнополітичного організму, так і в більш глобальних вимірах (регіональних, транснаціональних), з чим успішно можна впоратися у межах філософських парадигм.

ЛІТЕРАТУРА

- Барбашин, 2011* – Барбашин Максим. Современный западный примордиализм : методологические проблемы в изучении этничности / Максим Барбашин // Гуманитарный ежегодник. – 2011. – № 10. – С. 362-371.
- Брук, 1964* – Брук С.И. Атлас народов мира / С.И. Брук, В.С. Апенченко [ответственные редакторы]. – Москва : Главное управление геодезии и картографии Государственного геологического комитета СССР, 1964. – 157 с.
- Євтух, 2013* – Євтух Володимир. Етнічність у транснаціональному соціальному просторі : дизайн дослідницького проекту / Володимир Євтух // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 2013. – № 1. – С. 3-26.
- Євтух, 2012* – Євтух Володимир. Етнічність : Енциклопедичний довідник / Володимир Євтух. – Київ : Фенікс, 2012. – 396 с.
- Євтух, 2014* – Євтух Володимир. Поліетнічність як конструкт *modus vivendi* / Володимир Євтух // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 2014. – № 4. – С. 133-155.
- Етнічний довідник, 1997* – Етнічний довідник : у трьох частинах. - Ч. 1. - Поняття та терміни / Володимир Євтух (головний редактор). – Київ : ЕРІДС, 1997. – 141 с.
- Евтух, 1991* – Евтух В.Б. Концепции этносоциального развития США и Канады : типология, традиции, эволюция / В. Б. Евтух. – Київ : Наукова думка, 1991. – 180 с.
- Кара-Мурза* – Кара-Мурза Сергей. Что такое этничность. Первое приближение [Электронный ресурс] / Сергей Кара-Мурза. – Режим доступа : http://www.e-reading.club/chapter.php/127452/9/Kara-Mursa_-_Demontazh_naroda.html.
- Коркмазов* – Коркмазов А. Ю. Проблема этноса и этничности в науке [Электронный ресурс] / А.Ю. Коркмазов. – Режим доступа : <http://www.ncstu.ru>.
- Пестрецов* – Пестрецов А.Ф. К вопросу о философских основаниях в исследовании феномена этничности [Электронный ресурс] / А.Ф. Пестрецов. – Режим доступа : www.idemedia.ru/books/materials/faizhanov/2/world_pestretsov.htm.
- Рыбаков, 2012* – Рыбаков С. Е. К вопросу об этническом феномене / С. Е. Рыбаков // Мониторинг общественного мнения. – 2012. - № 2 (108). – С. 147-156.
- Сачок, 2011* – Сачок М. В. Евалюація як об'єкт наукової рефлексії / М. В. Сачок // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент : збірник наукових праць. – Вип. 4. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – С. 159-170.
- Чешко, 1994* – Чешко С. В. Человек и этничность / С.В. Чешко // Этнографическое обозрение. – 1994. - № 6. – С. 35-49.
- Alesina Alberto, 2012* – Alesina Alberto. Ethnic Diversity and Economic Performance / Alberto Alesina, E. La Ferrara // Journal of Economic Literature. – 2012. –September 13. – P. 762-800.
- Arabandi Bhavani* – Arabandi Bhavani. [Electronic Resource] / Polyethnicity // Blackwell Encyclopedia of Sociology. – Mode of Access : http://www.blackwellreference.com/public/tocnode?id=g9781405124331_yr2013_chunk_g978140512433122_ss1-48.
- A Revealing Map...* – A Revealing Map of the World's Most and Least Ethnically Diverse Countries [Electronic Resource]. – Mode of Access : www.washingtonpost.com/.../worldviews/wp/a-r.
- Bowen John* – Bowen John. The Myth of Global Ethnic Conflict / John Bowen // Journal of Democracy. – 1996. – Vol.7. № 4. – P. 3-14.
- Desmet Klaus* – Desmet Klaus. Culture, Ethnicity, Diversity [Electronic Resource] / Klaus Desmet, Ignacio Ortu-Ortin, Roman Wacziarg. – Mode of Access : www.anderson.ucla.edu/faculty-pages/romain.wacziarg/downloads/culture.pdf.
- Diversity in Action, 2001* – Diversity in Action. Local Public Management of Multi-Ethnic Communities in Central and Eastern Europe / Edited by Anna-Mária Bíró and Petra Kovács. – Budapest : Local Government and Public Service Reform Initiative, 2001. – 390 p.
- Diversity of Race* – Diversity of Race. Sociological and Philosophical Content [Electronic Resource]. - Mode of Access : <http://www.ukessays.com/essays/sociology/diversity-of-race...>

- Ethnicity* – Ethnicity [Electronic Resource]. – Mode of Access : <http://what-when-how.com/sociology/ethnicity/>
- Fearon James* - Fearon James. Ethnic Structure and Cultural Diversity around the World: A Cross-National Data Set on Ethnic Groups [Electronic Resource] / James Fearon. – Mode of Access : web.stanford.edu/group/ethnic.../egroups.pdf
- Fisher Max* – Fisher Max. A Revealing Map of the World’s Most and Least Ethnically Diverse Countries [Electronic Resource] / Max Fisher. – Mode of Access : <http://www.washingtonpost.com/blogs/worldviews/wp/2013/05/16/a-revealing-map-of-the-worlds-most-and-least-ethnically-diverse-countries/>
- Hinman Lawrence* – Hinman Lawrence. A Bibliographical Survey on Philosophical Literature on Diversity and Ethical Theory [Electronic Resource] / Lawrence Hinman. – Mode of Access : <http://ethics.sandiego.edu/theoties/Race>
- Holly, 2009* - Holly T.H. National Identity: Civic, Ethnic, Hybrid and Atomised Individuals / T.H. Holly // *Europe-Asia Studies*. – 2009. – Vol. 61. - № 1. - P. 1-28.
- Kanbur Ravi* - Kanbur Ravi. Ethnic Diversity and Ethnic Strife: An Interdisciplinary Perspective [Electronic Resource] / Ravi Kanbur, Prem Rajaram, Ashutosh Varshney. - Mode of Access : kanbur.dyson.cornell.edu/papers.EthnicitySymposiumOverview.pdf
- Li Sherry Xin* – Li Sherry Xin. Social Identities, Ethnic Diversity and Tax Moral [Electronic Resource] / Sherry Xin Li. – Mode of Access : ssrn.com/abstract=1422121
- Laurence James, 2011* – Laurence James. The Effect of Ethnic Diversity and Community Disadvantage on Social Cohesion: A Multi-Level Analysis of Social Capital and Interethnic Relations in UK Communities / James Laurence // *European Sociological Review*. – 2011. – Volume 27(1). – № 1. - P. 70-89.
- Melan on Jérôme* – Melançon Jérôme. Multinationalism and Polyethnicity in the Canadian Philosophy of Multiculturalism [Electronic Resource] / Jérôme Melançon. – Mode of Access : <http://www.cpsa-acsp.ca/papers-2012/Melancon.pdf>
- Multiculturalism* – Multiculturalism: A Policy Response to Diversity [Electronic Resource]. – Mode of Access : www.unesco.org/most/sydpaper.htm
- Multikulturalität..., 1999* – Multikulturalität und Multiethnizität in Mittel-, Ost- und Südosteuropa Herausgegeben von Ernst-Peter Brezovszky, Arnold Supan, Elisabeth Vyslonzil. – Frankfurt am Main : Peter Lang GmbH, 1999.
- Program Schedule, 2015* – Program Schedule//2015. The Association for the Study of Nationalities 2015 World Convention. Columbia University, 23-25 April 2015 [Electronic Resource]. – Mode of Access : nationalities.org/conventions
- Schaeffer Merlin* – Schaeffer Merlin. Ethnic Diversity and Social Cohesion [Electronic Resource] / Merlin Schaeffer. – Mode of Access : http://www.migrationeducation.org/fileadmin/uploads/SCHAEFFER_01.pdf
- Schöpflin Georg, 2001* – Schöpflin Georg. Minorities and Democracy / Georg Schöpflin // *Diversity in Action. Local Public Management of Multi-Ethnic Communities in Central and Eastern Europe* | Edited by Anna-Mária Biró and Petra Kovács. – Budapest : Local Government and Public Service Reform Initiative, 2001. – P. 5-18.
- UNNC, 2013* - United Nation News Centre. 2013. Number of International Migrants Rises Above 232 Million, UN Reports [Electronic Resource]. – Mode of Access : <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=45819&Cr=migrants&Cr1=#.Ux2pzs59tKA>
- Waters Mary, 2009* – Waters Mary. Social Science and Ethnic Options / Mary Waters // *Ethnicities*. – 2009. – Vol. 9. - № 1. – P. 130 – 135.
- Weidmann Nils* – Weidmann Nils. Representing Ethnic Groups in Space: A New Dataset [Electronic Resource] / Nils Weidmann, Rod Jan, Cederman Lars-Erik. Mode of Access : <http://nils.weidmann.ws/publications/weidmann10representing>
- Wolff Stefan* – Wolff Stefan. Ethnic Minorities in Europe: The Basic Facts [Electronic Resource] / Stefan Wolff. – Mode of Access : www.stefanwolff.com/files/min-eu.pdf

REFERENCES

- Barbashyn, 2011* – Barbashyn Maksym. Sovremennyy zapadnyy primordyalizm : metodologicheskyye problemy v yzuchenyy etnychnosty / Maksym Barbashyn // *Gumanytarnyy ezhegodnyk*. – 2011. – # 10. – S. 362-371.

- Bruk*, 1964 – Bruk S.Y. Atlas narodov myra / S. Y. Bruk, V. S. Apenchenko [otvetstvennye redaktory]. – Moskva : Glavnoe upravlenye geodezyi y kartografyy Gosudarstvennogo geologicheskogo komiteta SSSR, 1964. – 157 s.
- Yevtux*, 2013 – Yevtux Volodymyr. Etnichnist u transnacionalnomu socialnomu prostori : dyzajn doslidnyczkogo proektu / Volodymyr Yevtux // Sociologiya : teoriya, metody, marketyng. – 2013. – # 1. – S. 3-26.
- Yevtux*, 2012 – Yevtux Volodymyr. Etnichnist : Encyklopedychnyj dovidnyk / Volodymyr Yevtux. – Kyiv : Feniks, 2012. – 396 s.
- Yevtux*, 2014 – Yevtux Volodymyr. Polietnichnist yak konstrukt modus vivendi / Volodymyr Yevtux // Sociologiya : teoriya, metody, marketyng. – 2014. – # 4. – S. 133-155.
- Etnichnyj dovidnyk*, 1997 – Etnichnyj dovidnyk : u trox chastynax. - Ch. 1. - Ponyattya ta terminy / Volodymyr Yevtux (golovnyj redaktor). – Kyiv : ERIDS, 1997. – 141 s.
- Evtux*, 1991 – Evtux V.B. Konceptyy etnosocialnogo razvytyya SShA y Kanady : typologyya, tradytsy, evolyucyya / V. B. Evtux. – Kyiv : Naukova dumka, 1991. – 180 s.
- Kara-Murza* – Kara-Murza Sergej. Chto takoe etnychnost. Pervoe pryblizhenye [Elektronnyj resurs] / Sergej Kara-Murza. – Rezhym dostupa : http://www.e-reading.club/chapter.php/127452/9/Kara-Murza_-_Demontazh_naroda.html
- Korkmazov* – Korkmazov A. Yu. Problema etnosa y etnychnosti v nauke [Elektronnyj resurs] / A.Yu. Korkmazov. – Rezhym dostupa : <http://www.ncstu.ru>
- Pestreczov* – Pestreczov A.F. K voprosu o fylosofskyx osnovanyyax v yssledovanny fenomena etnychnosti [Elektronnyj resurs] / A. F. Pestreczov. – Rezhym dostupa : www.idemedia.ru/books/materials/faizhanov/2/world_pestretsov.htm
- Rybakov*, 2012 – Rybakov S. E. K voprosu ob etnycheskom fenomene / S. E. Rybakov // Monitoryng obshhestvennogo mnenyya. – 2012. - # 2 (108). – S. 147-156.
- Sachok*, 2011 – Sachok M. V. Evaluaciya yak ob'yekt naukovoyi refleksiyi / M. V. Sachok // Mizhnarodnyj naukovyj forum: sociologiya, psyxologiya, pedagogika, menedzhment : zbirnyk naukovyx prac. – Vyp. 4. – K. : NPU imeni M. P. Dragomanova, 2011. – S. 159-170.
- Cheshko*, 1994 – Cheshko S. V. Chelovek y etnychnost / S.V. Cheshko // Etnograficheskoe obozrenye. – 1994. - # 6. – S. 35-49.
- Alesina Alberto*, 2012 - Alesina Alberto. Ethnic Diversity and Economic Performance / Alberto Alesina, E. La Ferrara // Journal of Economic Literature. – 2012. –September 13. – P. 762-800.
- Arabandi Bhavani* – Arabandi Bhavani. [Electronic Resource] / Polyethnicity // Blackwell Encyclopedia of Sociology. – Mode of Access : http://www.blackwellreference.com/public/tocnode?id=g9781405124331_yr2013_chunk_g978140512433122_ss1-48
- A Revealing Map...* – A Revealing Map of the World's Most and Least Ethnically Diverse Countries [Electronic Resource]. – Mode of Access : www.washingtonpost.com/.../worldviews/wp/.../a-r...
- Bowen John* – Bowen John. The Myth of Global Ethnic Conflict / John Bowen // Journal of Democracy. – 1996. – Vol.7. # 4. – P. 3-14.
- Desmet Klaus* – Desmet Klaus. Culture, Ethnicity, Diversity [Electronic Resource] / Klaus Desmet, Ignacio Ortu-Ortin, Roman Wacziarg. – Mode of Access : www.anderson.ucla.edu/faculty-pages/romain.wacziarg/downloads/culture.pdf
- Diversity in Action, 2001* – Diversity in Action. Local Public Management of Multi-Ethnic Communities in Central and Eastern Europe / Edited by Anna-Mária Bíró and Petra Kovács. – Budapest : Local Government and Public Service Reform Initiative, 2001. – 390 p.
- Diversity of Race* – Diversity of Race. Sociological and Philosophical Content [Electronic Resource]. Mode of Access : <http://www.ukessays.com/essays/sociology/diversity-of-race...>
- Ethnicity* – Ethnicity [Electronic Resource] . – Mode of Access : <http://what-when-how.com/sociology/ethnicity/>
- Fearon James* – Fearon James. Ethnic Structure and Cultural Diversity around the World: A Cross-National Data Set on Ethnic Groups [Electronic Resource] / James Fearon. – Mode of Access : web.stanford.edu/group/ethnic.../egroups.pdf
- Fisher Max* – Fisher Max. A Revealing Map of the World's Most and Least Ethnically Diverse Countries [Electronic Resource] / Max Fisher. – Mode of Access : <http://www.washingtonpost.com/blogs/worldviews/wp/2013/05/16/a-revealing-map-of-the-worlds-most-and-least-ethnically-diverse-countries/>

- Hinman Lawrence* – Hinman Lawrence. A Bibliographical Survey on Philosophical Literature on Diversity and Ethical Theory [Electronic Resource] / Lawrence Hinman. – Mode of Access : <http://ethics.sandiego.edu/theories/Race>
- Holly, 2009* – Holly T.H. National Identity: Civic, Ethnic, Hybrid and Atomised Individuals / T.H. Holly // *Europe-Asia Studies*. – 2009. – Vol. 61. - # 1. - P. 1-28.
- Kanbur Ravi* – Kanbur Ravi. Ethnic Diversity and Ethnic Strife: An Interdisciplinary Perspective [Electronic Resource] / Ravi Kanbur, Prem Rajaram, Ashutosh Varshney. - Mode of Access : kanbur.dyson.cornell.edu/papers.EthnicitySymposiumOverview.pdf
- Li Sherry Xin* – Li Sherry Xin. Social Identities, Ethnic Diversity and Tax Moral [Electronic Resource] / Sherry Xin Li. – Mode of Access : ssrn.com/abstract=1422121
- Laurence James, 2011* – Laurence James. The Effect of Ethnic Diversity and Community Disadvantage on Social Cohesion: A Multi-Level Analysis of Social Capital and Interethnic Relations in UK Communities / James Laurence // *European Sociological Review*. – 2011. – Volume 27(1). – # 1. - P. 70-89.
- Melan-on Jérôme* – Melançon Jérôme. Multinationalism and Polyethnicity in the Canadian Philosophy of Multiculturalism [Electronic Resource] / Jérôme Melançon. – Mode of Access : <http://www.cpsa-acsp.ca/papers-2012/Melancon.pdf>
- Multiculturalism* – Multiculturalism: A Policy Response to Diversity [Electronic Resource]. – Mode of Access : www.unesco.org/most/sydpaper.htm
- Multikulturalität... 1999* – Multikulturalität und Multiethnizität in Mittel-, Ost- und Südosteuropa Herausgegeben von Ernst-Peter Brezovszky, Arnold Supan, Elisabeth Vyslonzil. – Frankfurt am Main : Peter Lang GmbH, 1999.
- Program Schedule, 2015* - Program Schedule//2015. The Association for the Study of Nationalities 2015 World Convention. Columbia University, 23-25 April 2015 [Electronic Resource]. – Mode of Access : nationalities.org/conventions
- Schaeffer Merlin* – Schaeffer Merlin. Ethnic Diversity and Social Cohesion [Electronic Resource] / Merlin Schaeffer. – Mode of Access : http://www.migrationeducation.org/fileadmin/uploads/schaeffer_01.pdf
- Schöpflin Georg, 2001* – Schöpflin Georg. Minorities and Democracy / Georg Schöpflin // *Diversity in Action. Local Public Management of Multi-Ethnic Communities in Central and Eastern Europe* | Edited by Anna-Mária Biró and Petra Kovács. – Budapest : Local Government and Public Service Reform Initiative, 2001. – P. 5-18.
- UNNC, 2013* – United Nation News Centre. 2013. Number of International Migrants Rises Above 232 Million, UN Reports [Electronic Resource]. – Mode of Access : <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=45819&Cr=migrants&Cr1=#.Ux2pzs59tKA>
- Waters Mary, 2009* – Waters Mary. Social Science and Ethnic Options / Mary Waters // *Ethnicities*. – 2009. – Vol. 9. - # 1. – P. 130 – 135.
- Weidmann Nils* – Weidmann Nils. Representing Ethnic Groups in Space: A New Dataset [Electronic Resource] / Nils Weidmann, Rod Jan, Cederman Lars-Erik. Mode of Access : <http://nils.weidmann.ws/publications/weidmann10representing>
- Wolff Stefan* – Wolff Stefan. Ethnic Minorities in Europe: The Basic Facts [Electronic Resource] / Stefan Wolff. – Mode of Access : www.stefanwolff.com/files/min-eu.pdf

Надійшла до друку 20.03.2015 року

УДК 316.334.5: 303.092

Інна Попова

СУТНІСТЬ І ТЕОРЕТИЧНІ МОДЕЛІ ЕКОБЕЗПЕЧНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Серед проблем розвитку сучасного суспільства ґрунтовного осмислення потребує питання безпеки існування людини в природному середовищі. У контексті його розуміння мають бути осягнені принципи і категорії, які визначають гармонійні стосунки людини з природою.